

Aikuisten digitaalinen medialukutaito

Pyöreän pöydän keskustelu
15.2.2022

Kriittinen korkeakoulu
<https://kriittinenkorkeakoulu.fi>

Helsingin yliopisto – Communication rights in the age of
digital disruption CORDI <https://cordi.blog/>

FaktabaariEDU
<https://faktabaari.fi/edu/>

Julkaistu 4.3.2022

AIKUISTEN DIGITAALINEN MEDIALUKUTAITO

15.2.2022

Taustaa:

Suomi tunnetaan edistyksellisestä ja vaikuttavasta medialukutaitokasvatuksesta ja -politiikasta. Alan toimijat tekevät runsaasti yhteistyötä. Myös tutkimus on kansainvälisestikin vaikuttavaa.

Aikuisten digitaalisen medialukutaidon pyöreän pöydän (15.2. 2022 klo 13-15) tavoitteena oli kerätä yhteen eri toimijoita keskustelemaan aikuisten kompetensseista sekä eri toimijoiden yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksien kartoittamisesta ja mahdollisista yhteisistä jatkotoimista.

Viimeaikaiset yhteiskunnan murrokset ovat nostaneet vähemmän keskustellun teeman pintaan: aikuisten mediaan ja informaatioon liittyvät kompetenssit digiaikana. Taustalta löytyy niin viestintäteknologioiden nopea kehitys ja globaalien alustojen mahdollistama valheellisen viestinnän ja vihapuheen leviäminen kuin myös taloudellinen ja kulttuurinen eriarvoistuminen sekä yhteiskunnan kriisit kuten pandemia. Esimerkiksi KAVI on hiljan julkaissut CUPOREn kanssa yhteistyössä selvityksen Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet ja vuonna 2022 he julkaisevat raportin inklusiivisesta mediakasvatuksesta.

Tilaisuuden järjestivät Helsingin ja Tampereen yliopistojen viestinnällisiä oikeuksia tutkiva konsortiohanke CORDI, Kriittinen korkeakoulu, pohjoismaisen EDMO NORDIS-observatorion Suomen jäsenet Helsingin yliopistosta ja Faktabaari | Avoin yhteiskunta ry.

Tilaisuus oli itsenäinen mutta osaltaan jatkoa CORDIn lokakuussa 2021 järjestämälle pyöreän pöydän keskustelulle alustoitumisen haasteista Suomessa.

Raportin laadinnan periaatteet:

Tämä raportti on koostettu pyöreän pöydän keskusteluista järjestäjien laatimien muistiinpanojen pohjalta. Keskustelussa noudatettiin ns. Chatham House -sääntöä, jonka mukaan osallistujat voivat vapaasti käyttää saamiaan tietoja, mutta puhujan tai muiden osallistujien henkilöllisyyttä tai taustayhteisöä ei tietojä käytettäessä saa yksilöidä ja paljastaa.

Osallistujat:

Pyöreän pöydän keskustelun osanottajien taustayhteisöt olivat (aakkosjärjestyksessä): Aikuiskasvatus-tiedelehti, Avoin yhteiskunta ry., Faktabaari, Helsingin yliopisto, KAVI, Kansanvalistusseura, Kriittinen korkeakoulu, Laurea-ammattikorkeakoulu, Maanpuolustuskorkeakoulu, Mediakasvatusseura, NORDIS Observatorio, OK-Sivis, Opetushallitus, Sitra, Tampereen yliopisto, Turun yliopisto ja Työväen sivistysliitto.

Termistöä ja ongelmanasettelusta:

Keskustelussa nousi useaan otteeseen esiin termien kirjo, joiden merkityksiä ja hyödyllisyyttä pohdittiin eri näkökulmista. Niihin viitataan soveltuvain osin, mutta yleiskäsitteenä käytetään tässä raportissa **aikuisten kompetensseja**.

Yleisesti todettiin, että eri termit eivät lopulta ole toiminnan eivätkä yhteistyön esteenä. Tärkeää on määrittää kompetenssien **eri tasot**: taidot, sivistys, kasvatus ja yhteiskunnan ymmärtäminen. Niihin perustuen voidaan pohtia ongelmia, ratkaisuja ja käytännön toimia.

Yhteiskunnan digitalisoituminen tuo mukanaan kokonaisvaltaisia haasteita. Miten yhdistää eri tasot?

Keskusteluun nousivat taidot, sivistys, kasvatus ja yhteiskunnan ymmärtäminen.

Ongelmana on **yhteiskunnan koheesio** ja valtasuhteet. Miten suuntaamme pois "öyhökratiasta" kohti toimivampaa, yhteistoiminnallisempaa demokratiaa ja yhteiskuntaa?

Samalla digitaalinen lukutaito näyttäytyy hyvin **arkisena asiana** ja linkkaa yksilön tämän oman elämän asioihin, perustaitoihin. Miten edistää kompetensseja, ja hyviä toimintamalleja niin, että ne ovat kiinni ihmisten arjessa?

Kyse on osaltaan psykologisista yksilötason ilmiöistä. **Informaation ylipaino** kuormittaa ja mitä enemmän asiat rasittavat sitä huonommin osaamme arvioida kaikkea ympärillämme. Miten edistää suodatus- ja arviointitaitoja, ns. analyttistä malttia?

On **erityisryhmiä**, joilla on haasteita osallisuuden tiellä, esim. kielimuuri, ymmärtämisen tai lukemisen häiriöt ja vaikeudet, sekä tekniset haasteet. Ikääntyvälle väestölle voi olla vaikeaa jopa yhteiskunnan peruspalvelujen käyttö. Miten tarjota parhaiten tietoa perille ja tukea kompetenssiin näille ryhmille?

On myös laajemmin kyse siitä, että **teknologiadriverit** tuovat datan ja merkitykset toisille aisteille. Tekoälyn, algoritmien ja vapaan datan rooli kasvaa: miten hahmottaa ja ymmärtää teknologian kehitystä ja ennakoida tulevaisuutta?

Algoritmit polarisoivat ja reaktioita aiheuttavat viestit vahvistavat itse itseään. Näin alkaa näyttää siltä, että tällaiset viestit kuvaavat yleisemmin ihmisten ajatuksia ja kokemuksia, vaikka ne ovat usein äärimmäisiä, ylikorostuneita. Miten saada tarkempaa tietoa ihmisten verkkokokemuksista ja miten kehittää niihin liittyvää **etiikkaa** ja tunnetaitoja?

Ylipäänsä: mihin kannattaa keskittää voimia? Hyvä muistaa, että pääsääntöisesti Suomessa luotetaan mediaan, yhteiskunnallisiin instituutioihin sekä politiikkaan. Meillä on toimiva perusta ja peruskompetenssit. Koko yhteiskunta ei ole rikki. Kompetenssien tukeminen on sen vahvistamista.

Tieto- ja kehitystarpeet:

Suomessa mediakasvatus ja koululaitos toimivat hyvin. Aikuiskasvatus ei ole yhtä yhtenäinen kokonaisuus:

Kyse on **sekä** osallistumisesta yhteiskuntaan **että** käytännön taidoista: **peruslukutaidosta** lähdetään ja digitaalisuuteen liittyvät eri tasojen kompetenssit ovat vain yksi osa-alue. Tässä usein käytetään terminä monilukutaitoa. Digitaalisen höynäytyksen riski pienenee, kun lukutaito itsessään on hyvä

Sukupolvien kuilut merkitsevät. Eri sukupolvien käytänteiden ja tiedonlähteiden ymmärtäminen on olennaista. Erityisesti **opettajien taitoja** tulee edistää. Yleisemmin haasteena on vanhempien ihmisten kompetenssien puute arjen toimissa teknologian kehittyessä ja palvelujen digitalisoituessa jatkuvasti.

Lukutaidot jäävät usein **disinformaatiokeskustelun** alle, erityisesti EU-tasolla. Kuitenkin tämä on vain yksi osa lukutaidon edistämistä.

Korona-ajan **tekniset mahdollisuudet**, yksilöiden ja organisaatioiden osalta, ovat merkinneet uusia digitaalisia railoja.

Usein keskusteluissa jätetään vähemmälle **eettisyys ja tunnetaidot**, mutta niitä tulisi myös korostaa.

Samoin **prosessit**, esimerkiksi algoritmien vaikutus viestinnän vastaanottamiseen mutta myös tuottamiseen, tulisi nostaa paremmin esille.

Eri ryhmien tunnistaminen ja **kompetenssitarpeiden** tunnistaminen tärkeää: kompetenssien yhteys identiteettiin sekä eri tapoihin kuluttaa ja tuottaa sisältöjä.

On tarpeellista pohtia **tulevaisuutta** eikä ainoastaan keskittyä päivänpolttaviin ongelmiin. Tähän liittyy digitaalinen valta, osallistuminen ja demokratian tulevaisuus.

Toimintamalleja:

Usein kaikki lasketaan medialukutaidon ja -kasvatuksen varaan, vaikka toimintaympäristössä on muitakin **vaikuttavia tekijöitä**.

Mediapolitiikka on eri asia kuin medialukutaito ja kasvatust. Digitaalisten alustojen sääntelyn osalta se heijastuu kuitenkin myös niihin. Mediapolitiikka on digiaikana pitkälti EU-tasolla valmisteltua ja kansallinen taso usein pienissä maissa sopeutuu. Yksilöiden kompetensseja tukeva politiikka on sitä vastoin kansallisella tasolla helpommin säädeltävissä. Mediakasvatuksen kehittäminen ja toteutus on keskeistä kansallisessa kontekstissa ja kansallisten toimijoiden taholta.

Toisaalta ongelma kuin ongelma ei ole ratkaistavissa vain kansalaisten medialukutaidon parantamisella vaan tarvitaan muita **poliittisia toimia, jotka tukevat hyvää elämää**. Ei ole patenttiratkaisua.

Tarvitaan vähemmän lyhyitä projekteja ja **enemmän laajempia kokonaisuuksia sekä pitkäjänteistä monen rintaman yhteistoimintaa**. Mutta onko eri organisaatioissa ihmisiä, joilta löytyy aikaa paneutua tähän kysymykseen? Näiden asioiden ratkaiseminen ja edistäminen vaatii resursseja.

Koska ongelmanmäärittely ei ole yksiselitteistä, patenttiratkaisua ei ole.

Medialukutaito, osallistuminen ja demokratia ovat enemmän demokratian kehittämisen ja hyvän elämän välineitä kuin tavoitteita sinänsä.

Seuraavaksi: Kuinka yhdistää sirpaleista kenttää?

Keskustelun aikana nousi näkyviin vahva tarve yhteistyölle ja vahvemmalle resurssoinnille:

- Liityntäpintojen löytäminen esimerkiksi kohdennettujen hankkeiden avulla.
- Tarvitaan keskeisiä paikkoja löytää ja hakea tietoa, sparrata ja tehdä yhteisiä löytöjä projekteista, etsiä projektikumppaneita.
- Koordinointia edistämään entisestään, yhteydessä mainittiin esim. KAVI ja Sitra. Sitralle ehdotettiin roolia erityisesti sen nykyisten demokratia-temaisten hankkeiden puitteissa.

Lisätietoa:

<https://medialukutaitosuomessa.fi/aikuistenmedialukutaito.pdf>

<https://kavi.fi/mediakasvatus/inklusiivinenmediakasvatus/>

<https://uudetlukutaidot.fi/>

<https://lukuliike.fi/>

<https://www.sitra.fi/teemat/demokratia-ja-osallisuus/>

<https://faktabaari.fi/edu/>

Kriittinen korkeakoulu:

Albertinkatu 27 a B 12

00180 Helsinki

Toimisto: 040 552 5959, ma-to klo 12-14

info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Liite: Ennakkokysymykset

Osanottajille oli lähetetty ennakkoon kymmenen yleistä kysymystä:

1. Mistä puhutaan kun puhutaan medialukutaidosta digiaikana? Mitä eri termit tarkoittavat, esim. digitaalinen informaatiolukutaito, monimedialukutaito, uudet lukutaidot, inklusiivinen mediakasvatus jne.? Onko eri toimijoilla yhteistä käsitettä?
2. Onko yhteistä käsitystä siitä, mitä lukutaidot tarkoittavat nimenomaan aikuisten kompetenssin näkökulmasta? Millaisia taitoja sen tulisi pitää sisällään?
3. Pitäisikö ymmärtää paremmin aikuisten kompetenssin puutteita sekä yhteiskunnallisia riskejä, joita niistä seuraa? Entä miten vastuullisten aikuisten, vanhempien ja opettajien, lukutaitokompetenssit kohtaavat lasten ja nuorten tarpeet?
4. Miten digitaalinen medialukutaito kytkeytyy tunnetaitoihin?
5. Miten digitaalinen medialukutaito pitäisi paremmin kytkeä aikuisten perustaitoihin ja kotouttamiseen?
6. Mitä tiedämme aikuisten digitaalisen eriarvoistumisesta ja mitä meidän pitäisi tietää lisää? Mitä tiedämme heikommassa asemassa olevien ryhmien tarpeista?
7. Miten digitaalista medialukutaitoa saadaan parhaiten levitettyä aikuisväestön pariin?
8. Pitäisikö meidän ymmärtää paremmin rakenteellisia tekijöitä ja informaatioympäristön toimijoiden motiiveita?
9. Millä tavoin monitieteisyyden ja moni-institutionaalisuuden haasteeseen pystytään vastaamaan? Miten varmistamme parhaiten tutkijoiden ja käytännön toimijoiden välisen monensuuntaisen ja hedelmällisen yhteistyön?
10. Millaisia parhaita käytänteitä ja inspiroivia esimerkkejä esim. yhteistyöstä on jo olemassa, meillä ja muualla?